

Министерство просвещения Российской Федерации
Министерство образования Республики Тыва
Управление образования Каа-Хемского района
МБОУ СОШ с.Усть-Бурен

Рассмотрено:
на педагогическом совете
Протокол № 1
от «28» августа 2023 г.

Утверждено:
Директор школы
Мыдый А.Н.
ПРИКАЗ № 1/87-ОУ СОШ
от «1» сентября 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
учебного предмета «Родной (тувинский) язык»
для обучающихся 7 класса

Усть-Бурен 2023

Тыва дылга

ажылчын программа

Өөрөдилге номунун автору ады, үндүргөн чылы: Е.М.Куулар, Т.Б.Ондар, Ч.А.Сарыглар,

Л.Х.Ооржак Тыва дыл. 7 класс. Кызыл: НШХИ, 2022.

Программаның ады: А.К.Ойдан-оол, Ш.Ч.Сат, Н.Д.Сувандии. “Тыва дыл болгаш харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы” деп ниити өөрөдилге черлериниң 5-11 класстарынга күрүне стандарты база өөрөдилге программазы. Кызыл: НШХИ, 2008.

класс-7

неделяда-3 шак

Тайылбыр бижик.

Тыва дыл- тыва нацияның дылы. Ында тыва улустун төрөөн дылын сайзырадып келген байлак дуржулгазы, мерген угааны, угаан-бодалынын чедишкinnerи мөөңнеттинген. Ол тыва культураны: улустун аас чогаалының, литератураның, театр уран чүүлүнүн болгаш уран чүүлдүн өске-даа янзыларының, парлалганың, эртемниң, ажил-херек чорудулгазының, өөрөдилгениң болгаш кижизидилгениң дылы апарган.

Ынчангаш 7-ги класска тыва дылды өөредириниң ажилчын программазы үндезин деңгелге Тыва Республиканың Өөрөдилге яамызынын бадылааны «5-9 класстарга программалар. Тыва дыл болгаш харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы.» (А.К.Ойдан-оол,Ш.Ч.Сат,Н.Д.Сувандии Кызыл,2008ч) деп номунга үндезилеп, делгереңгей кылдыр тургустунган. Тыва дыл кичээли неделяда 3 шак, бүдүн өөрөдилге чылында 102 шак кылдыр көрдүнгөн.

Ажилчын программаның тургузуу.

Тыва дылдың ажилчын программазы 5 кезектен тургустунган:

-тайылбыр бижик;

-ажылчын программаның утказы болгаш тургузуу (шактар аайы-биле хувааттынган темаларлыг);

-7-ги класска тыва дыл эртемни өөредириниң кол угланыышкыны, негелделери;

-литература даңзызы;

- календарь-тематиктиг планнаашкын.

Тыва школаларга, өөрөдилге черлеринге төрөөн дылды өөредири уругларнын угаан-медерелин сайзырадырынга, оларны эки мөзү-шынарга кижизидеринге таарымчалыг аргаларлыг. Төрөөн дылын шингээдип алыры-өөреникчилерге өске эртемнерни билип албышаан, долгандыр турар

амыдырал, бойдус билиглерин калбартып, улуг салгалдың дуржулгазын ажыглап билиринге чанчыктырар.

Сорулгалары:

-өөреникчилерге фонетика, лексика, сөс чогаадылгазы, грамматика (морфология, синтаксис), стилистикага тодаргай билиглерни бээр, алган билиглерин практика кырынга ажыглап билириниң мергежилдерин, чаңчылдарын хевирлээр;

-шын бижиириниң, бижик демдектерин шын салырының быжыг чаңчылдарын бээр;

-алган теориялыг билиглеринге даянып, программа негелделеринге дүүштүр боттарының бодалдарын аас, бижимел харылзаалыг чугаага илередири;

-литературлуг дылдың нормаларынга чаңчыктырар, сөс курлавырын байыдар, чугаазының культуразын бедидер;

-ниитилел амыдыралынга тыва дылдың ужур-дузазын, хөгжүлдизин, өске дылдар аразында ээлеп турар туружун бөдүүн билиглер-биле таныштырар;

-төрээн дылынга камныг, сонuurгалдыг, хандыкшылдыг болурунга кижизидер;

-өөреникчилерни номга, шын, медеpелдиг, аянныг номчуурунга сундулуг болурунга кижизидер, боттары боданып өөрениринге чаңчыктырар;

-мөзү-шынар, эстетика, күш-ажыл талазы-биле кижизидилгеге бүрүнү-биле ажыглаар;

-харыысалгалыг болурунга, өөредилгениң, күш-ажылдың сагылга-чурумунга кижизидер.

Бо сорулгаларны чедип алырда, башкынын ниити культурлуг деңнелин бедидери, дыл эртеми, методика, ниити педагогика, ИКТ, чаартылгалар талазы-биле белеткелин үргүлчү бедидери, бодунуң хүлээлгезин харыысалгалыг, чогаадыкчы ёзу-биле күүседири.

7-ги класска тыва дылды өөредириниң программаның сорулгалары болгаш принциптери 5-11 класстарның ниити программасынга дүгжүп турар болгаш колдуунда оон үндезилеттинген.

Материал-техниктиг хандырылга көргүзүглери

Тыва дыл кичээлдеринге чүүл-бүрү методиктиг аргаларны, көргүзүг материалдарын, техниктиг херекселдерни, аудио, видео, медиа, ИКТ-ни ажыглаары чугула. Орус, даштыкы, тыва чурукчуларның сюжеттиг чуруктарын ажыглаары. Сөс курлавырларын байыдар, аас болгаш бижимел чугаазын идепкейжидер, эстетиктиг кижизидилгезинче кичээнгейлиг болур.

Методиктиг удуртулгалар, чаа дузаламчы, чаа технологиялар-биле ажылдаар. Чедииниңниң ажылдың бир барымдаазы - өөреникчиниң кадыкшылын, культуразын камгалаары, амыдыралга боду чогаадыкчы туруштуг болурун назы-харын, хууда онзагай талаларын барымдаалап кижизидери шынарлыг болур. Өөредилге номнары, техниктиг

херекселдер, таблицалар, схемалар ортумак (долу) ниити өөрөдилгениң сорулгаларын күүседиринге чугула херектиг өөрөдилге-методиктиг комплексти тургузар. Материал-техниктиг хандырылга көргүзүглери санитар эпидемиологтуг дүрүмнөр болгаш нормаларга дүгжүп турар ужурлуг (СанПиН 2.4.2.1.178-02).

Ажылчын программаның утказы болгаш тургузуу.

Школага тыва дыл эртемин өөредириниң программазында фонетика, лексика, сөс чогаадылгазы, грамматика (морфология, синтаксис) дугайында билиглерни, шын бижиириниң, бижик демдектерин шын салырының чанчылдарын, аас, бижимел чугааның чанчылдарын, стилистика элементилерин, дыл дугайында чамдык билиглерин киирген.

Төрөөн дылдың школа курузунда теориялыг билиглерин тыва дыл эртеминин база амгы үедө дыл эртеминиң чедишкннерин барымдаалап тайылбырлаан.

Программа шуушкак принцип ёзугаар тургустунган. Чамдык берге, улуг темаларны (лексика, сөс чогаадылгазын) аңгы-аңгы класстарга чадаланчак өөредирн көрдүнгөн.

5-9 класстарга төрөөн дыл курузу 1-4 класстарга өөрөнгөн чуулдеринин дорт уланчызы, системажытканы болур. Ажылчын программада шактарны мындыг хевирлиг тургузуп каан:

7 класска «Тыва дылдың өске дылдар-биле холбаазы» деп эгени өөрөнгөш, 6 класска өөрөнгөн чүүлдерин катаптааш, аңаа улай «Синтаксис болгаш пунктуация» деп улуг бөлүктүң «Сөс каттыжыышкыны болгаш домак», «Бөдүүн домак» деп эгелерни өөрөнир.

Киирилде (1ш).

Тыва дыл болгаш өске дылдар.

6 класска өөрөнгөн чүүлдерин катаптаары(10 ш).

Лексика сөс чогаадылгазы болгаш орфография.

Морфология болгаш орфография.

Синтаксис.

Сөс каттыжыышкыны.(7ш)

Сөс каттыжыышкынының сөстен болгаш домактан ылгалы.

Сөс каттыжыышкыннарының тургузуу болгаш грамматиктиг уткалары.

Сөс каттыжыышкыннарында болгаш домакта сөстөрнн холбаазы.

Катаптаашкын.

Домак (2)

Домактың тургузуу болгаш грамматиктиг утказы.

Ийи чугула кежигүннүг домактар (35).

Домактың чугула кежигүннери. Кол сөс биле сөглекчиниң аразында тааржылга.

Кол сөстүң илереттинери

Кол сөстүң көргүзүкчүлери.

Сөглекчиниң илереттинери

Кылыг сөстүг бөдүүн болгаш составтыг сөглекчилер

Ат сөстүг составтыг сөглекчилер

Кол сөс биле сөглекчиниң аразында тире.

Сөглекчиниң составында модальдыг сөстөр.

Домактың ийиги черге кежигүннери.

Немелде.

Тодарадылга.

Капсырылга.

Байдалдар.

Деңнелгелиг бөлүглел болгаш аңаа биче сек салыры.

Чаңгыс чугула кежигүннүг домактар (6)

Чангыс чугула кежигүннүг домактар дугайында ниити билиг.

Тодаргай арынның домак.

Тодаргай эвес арынның домак.

Арын чок домактар.

Ат домактары.

Долу болгаш долу эвес домактар (3).

Долу болгаш долу эвес домактар дугайында билиг.

Домак сөстөр.

Чаңгыс аймак кежигүннерлиг домактар (11).

Чаңгыс аймак кежигүннерлиг домактар дугайында билиг.

Каттыштырар аялга (интонация) дузазы-биле холбашкан чангыс аймак кежигүннер

Эвилелдер дузазы-биле холбашкан чангыс аймак кежигүннер.

Чаңгыс аймак болгаш чангыс аймак эвес тодарадылгалар

Чаңгыс аймак кежигүннерниң түңнекчи сөстери.

Адалгаларлыг, киирилде сөстөрлиг болгаш киирилде домактарлыг домактар (6).

Адалга

Киирилде сөстөр болгаш киирилде домактар.

Чыл дургузунда өөрөнгөн чүүлдерин катаптаары (14).

7-ги класска тыва дыл эртемниң утказы болгаш тургузуу ниити өөрөдилге программазының негелделеринге дүгжүп турар.

7-ги класска тыва дыл эртемни өөрөдириниң кол угланыышкыны, негелделери.

Программаның кол угланыышкыны - школага тыва дыл эртемни (курузун) өөрөдириниң программазында фонетика, лексика, сөс чогаадылгазы, грамматика (морфология, синтаксис) дугайында билиглер, шын бижиириниң болгаш бижик демдектерин шын салырының чаңчылдарын, аас болгаш бижимел чугааның чаңчылдарын, стилистика элементилерин, дыл дугайында чамдык билиглерни киирген.

Төрөөн дылдың школа курузунда теориялыг билиглерни (медээлерни) тыва дыл эртемниң база амгы үеде дыл эртемниң чедиишкиннерин барымдаалап тургускан.

Төрөөн дыл башкыларының ажылының кол уг-шии өөреникчилерни литературлуг дылдың нормаларына чаңчыктырар, оларның чугаазын, боданыр аргаларын сайзырадыры болур.

Программада өөрөдилге материалын быжыг шингээттирери-биле катаптаашкынче чугула кичээнге ийи угландырган. Чылдың эгезинде болгаш төнчүзүнде ону чорударына тускай шактар көрдүнгөн турар уjurлуг.

Программаның кол негелдези – тыва дыл кичээлдеринге өөрөдилге болгаш кижизидилге ажылын чаңгыс аай харылзаалыг чорудары.

Дыл – кижилерниң аразында харылзажырының чугула чепсээ, төрөөн дылының байлак сөс курлавырын, ооң амыдыралга уjur-дузалыын практика кырында көргүзери.

Өөреникчилерниң билиглерни быжыг, медреселдиг шингээдип алырын чедип алыры, төрөөн чугаазын сайзырадыры: чаа сөстөрни, фразеологизмнерни, дылдың уран-чечен аргаларын шингээттирери, сөстүң утказын көжүрүп ажыглаарына мергежидери, сеткил-сагышты, бодалды, миннишкинни илередир дылды чедимчелиг ажыглаарына чаңчыктырары.

7-ги класска тыва дыл эртемниге хыналда ажылдарның үнелели.

Хыналда ажылдарның сөзүглелдери амгы үениң негелделеринге, амыдыралчы дуржулгага барымдаалаан кижизидикчи уткалыг болуру чугула. Олар уругларның назы-харына, өөрөнгөн темаларына, амыдыралчы чижектерге дүүшкек болуру албан. Хевирлерин башкы ыяп-ла

уругларнын билиинин, кадыкшылынын, өөрөнгөн темаларынын аайы-биле таарыштыр шилип алыр.

7-ги классты доозуп тургаш, өөреникчи дараазында билиглерни, чаңчылдарны чедип алган турар ужурлуг: шын бижилгениң чаңчылдарын чедип алыры, дүрүмнерни чижектер-биле бадыткап, ажыглап билири.

Сөс-биле ажылдап билири: сөстөрни тема аайы-биле тускай лексиктиг бөлүктерге чарары, олар-биле сөс каттыжышкыннары, домактар тургузары, тывылган төөгүзүн сайгарары, янзы-бүрү словарьлар-биле ажылдаары.

Чараштыр бижилгеже, сөстөрниң, домактарның грамматиктиг сайгарылгаларынче болгаш мөзү-шынарының кижизидилгезинче кичээнгей салыры.

Ажыглаан литература:

- 1.Диктантаылар чыындызы.5-9 класс/авторлары А.К.Ойдан-оол,М.Ч.Ооржак, С.Т-С.Ооржак-Кызыл-2003.
- 2.Иргит Е.Л. Школага грамматиктиг сайгарылгалар/Тыва дыл башкыларынга методиктиг сүмелер-Кызыл,2008.
- 3.Март-оол К.Б. 5-9 класстарга тыва дылды башкылаарынын методиказы/-Кызыл,2002.
- 4.Монгуш Д.А., Доржу К.Б. Тыва дыл.6-7 класс /Өөредилге ному-Кызыл: Тываның Ю.Ш.Кюнзегеш аттыг НҮЧ, 2007.
- 5.Сат Ш.Ч., Салзынмаа Е.Б. Амгы тыва литературлуг дыл. Лексикология болгаш семасиология, фразеология, фонетика, морфология.Кызыл,ТҮЧ,1980.
- 6.Сувандии Н.Д., Доржу К.Б.Амгы тыва литературлуг дылга мергежилгелер.-Кызыл, 2003.
- 7.Тыва дыл болгаш харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы.5-11 класстар. Күрүне стандарты.Өөредилге программалары» /авторлары А.К.Ойдан-оол,Ш.Ч.Сат,Н.Д.Сувандии - Кызыл,2008.
- 8.Тыва дылдың практикунга мергежилгелер. -Кызыл,2003.

Календарь-тематиктиг план

7 класс Тыва дыл

№	Темалар	Шагы	уези	факт
	1-ги улдуң Дыл дугайында ниити билиглер			
1	Тыва дыл-күрүне дылы			
2	Чогаадыг Хөглүг дыштанылгам			
3	Тыва дыл-тыва чоннуң өнчүзү			
4	Тыва дыл болгаш чоннуң культуразы			
5	Литературлуг дылдың стильдери			
6	Диктант			
7	Частырыглар-биле ажыл			
	6 класска өөрөнгөн чүүлдеринге катаптаашкын			
8	Сөс тургузуу. Сөс чогаадылгазы. Морфология			
	Морфология. Кылыг сөзү . Орфография. Чугаа культуразы.			
9	Кылыг сөзүнүн утказы, грамматиктиг демдектери, синтаксистиг хүлээлгези.			
10	Кылыг сөстөрүнүн уткалыг бөлүктери			
11	Кылыг сөзүнүн дөзү			
12	Кылыгсөзүнүн чогаадылгазы. Морфологтуг арга.			
13	Кылыг сөзүнүн чогаадылгазы. Синтаксистиг арга.			
14	Бөдүүн, нарын, составтыг кылыг сөстери.			
15	Кылыг сөзүнүн болур болгаш болбас хевирлери.			
16	Кылыг сөзүнүн болур болгаш болбас хевирлери.			
17	Кылыг сөзүнүн залогтары			
18	Болдуруушкун залогу. Болчуушкун залогу			
19	Эгидийишкин залогу. Качыгдаашкын залогу.			
20	Практиктиг кичээл Кылыг сөзүнүн залогтары			
21	Кылыг сөзүнүн видтери. Тодаргай эвес вид. Доозулган вид.			
22	Дагыннаан вид. Болбастаар вид.			
23	Ритмиктиг вид. Дүрген вид.			
24	Хыналда диктант Кижиг-бойдустуң төлү			
25	Частырыглар-биле ажыл			
26	Катаптаашкын			
	2-ги улдуң			
27	Причастие-кылыг сөзүнүн тускай хевири. Причастие-ниң грамматиктиг утказы, морфологтуг демдектери			
28	Причастие-лиг бөлүглел			
29	Эрткен үениң причастие-зи			
30	Келир үениң причастие-зи			
31	Болгалак үениң причастие-зи. Болгу дег үениң причастие-зи			
32	Хыналда ажыл			
33	Частырыглар-биле ажыл.			
34	Деепричастие-кылыг сөзүнүн тускай хевири Деепричастие-ниң грамматиктиг утказы, морфологтуг демдектери.			
35	Деепричастие-ниң синтаксистиг хүлээлгелери. Деепричастие-лиг бөлүглел			
36	Кожаланчак деепричастие			

37	Каттышкак деепричастие			
38	Эрткен деепричастие. Болбас деепричастие.			
39	Практиктиг кичээл. Сайгарылгалар			
40	Үдекчи деепричастие. Кызыгаарлаар деепричастие.			
41	Ч.с. Угаап-боданышкынның чогаадыг			
42	Кылыг сөзүнүн наклонениелери			
43	Болуушкун наклонениези, ооң үелери. Болуушкун наклонениезиниң эрткен үеги.			
44	Болуушкун наклонениезиниң амгы үеги.			
45	Болуушкун наклонениезиниң келир үеги			
46	Дужаал наклонениези			
47	Даар наклонение			
48	Хыналда диктант			
49	Частырыглар-биле ажыл			
50	Чөпшээрел наклонениези.			
51	Кызыгаарлаар наклонение			
52	Кылыг сөзүнүн морфологтуг сайгарылгазы			
53	Катаптаашкын Кылыг сөзү			
	3 -кү үлдүң			
	Наречие. Орфография. Чугаа культуразы			
54	Наречие			
55	Наречиелерниң чогаадылгазы, оларны шын бижири			
56	Наречие тургузар өске аргалар			
57	Наречиениң уткалыг бөлүктери. Үениң наречиези			
58	Туруштуң наречиези			
59	Сорулганың, чылдагаанның наречиелери			
60	Кылдының аргазының наречиези			
61	Кичээл чарыш Наречие			
62	Хемчегниң наречиези			
63	Наречиелерни өске чугаа кезектеринден ылгап алыры			
64	Наречиениң морфологтуг сайгарылгазы			
65	Эдертиг			
	Өттүнүг сөстөр			
66	Өттүнүг сөстөр			
67	Өттүнүг сөстөрниң ажыглалы			
68	Өттүнүн сөстөрниң ниити утказы. Уткалыг бөлүктери. Оларның тургустунары. Составтыг кылыг сөстери тургузарыңа ужур-дузазы база синтаксистиг хүлээлгеги			
69	Өттүнүг сөстөрниң морфологтуг сайгарылгазы			
70	Практиктиг ажыл Өттүнүг сөстөр			
	Дузалаал чугаа кезектери			
71	Эвилелдер. Чагырыштырбас эвилелдер			
72	Чагырыштырар эвилелдер			
73	Эвилелдерниң морфологтуг сайгарылгазы			
74	Эдеринчилер болгаш дузалаал аттар			
75	Эдеринчилерни өске чугаа кезектеринден ылгаары			
76	Эдеринчилерниң морфологтуг сайгарылгазы			
77	ЧС сөзүглел-биле ажыл			
78	Артынчылар			
79	Артынчыларны бөлүктээри болгаш шын бижири			
	IV үлдүң			

	Аян сөстери, ооң бөлүктөри			
80	Аян сөзү			
81	Аян сөстөрүнүн морфологиялык сайгарылыгы			
82	Дузалап чугаа кезектери болгаш аян сөстөрүн чугаага ажыглаары			
83	Диктант			
84	Частырыглар-биле ажыл			
85	Катаптаашкын			
86	Аян сөзүнүн дугайында бижимел ажыл			
	Чугаа чорудулгасы. Чугаа культуразы			
87	Сөзүглел дугайында билиг			
88	Сөзүглелдин темасы болгаш кол бодалы			
89	Сөзүглелдернин янзылары. Тоожуушкун			
90	Чурумал			
91	Угаап боданыышкын			
92	Чурук-биле ажыл			
93	Диалогту аас болгаш бижимел чугаага ажыглаары			
94	Диалогка бижик демдектери			
95	Тест Сөзүглел			
	Чыл дургузунда өөрөнгөн чүүлдерин катаптаары			
96	Кылыг сөзү			
97	Наречие			
98	Өттүнүг сөстөр			
99	Дузалап чугаа кезектери, аян сөстери			
100	Хыналда диктант			
101	Частырыглар-биле ажыл			
102	Түңнел катаптаашкын кичээли			